

A TÉMAFIGYELÉS SZERVEZÉSI KÉRDÉSEI

ÉS GYAKORLATI MŰKÖDÉSE

az 1955. évi kísérleti bevezetés során

E kiadvány 1955. évi 5. számában /10-15 old./ ismertettük az OMK új dokumentációs szolgáltatásának: a tárgyszavas témafigyelésnek célját, elveit, általános jellemzőit és számottevő előnyeit a kutatás és a termelő munka számára. Mondottuk azonban, hogy felsorolt előnyei egyelőre eszmei szinten jelentkeznek, és azokból a gyakorlatban annyi fog érvényesülni, amilyen mértékben sikerül a rendszert a dokumentáció szervezésévé tenni. Ez pedig nem csekély feladat.

A szervező munka szempontjai

Nem könnyű a megoldás elsősorban azért, mert a témafigyelés - szemben az általános figyelőszolgálat - nem tömegmunka, amelyet a megrendelők igényeitől függetlenül, mintegy nagysorozatban lehet ellátni, hanem a megrendelők egyéni szükségletei által meghatározott, valósággal "mérték szerinti" tevékenység, amelyet így minden esetben egyedi feladatként kell kezelni.

A munkának ez az egyedi, "finom" kivitele másodszorban az elé a feladat elé állítja a dokumentálásban résztvevőket - a referálóktól kezdve a brigádvezetőkön át és az OMK teljes dokumentációs feldolgozó szervezetén keresztül egészen az anyagot a megrendelőkhez irányító diszpécserig -, hogy a megrendelt témák felismerésére és feldolgozására a feldolgozó munka során állandóan teljes szellemi készségben legyenek. Önmagától az egyes témák irodalmi anyaga a témafigyelés során semmilyen megoldásban nem varázsolódik elő, szemben az általános figyelőszolgálat, ahol a referálók nem irányított anyagválogatása, s annak a megrendelők igényeitől független szakozása nyomán az irodalmi anyag a fel-

dolgozás futószalagjáról önműködően etetődik bele a megrendelt decimális tárgykörökbe.

Harmadsorban a témákban való ez az állandó felkészültség nem jelenthet lezárttságot és megállapodást, mert a dolgozók természete szerint a témák nem állandók, hanem a megrendelők körének alakulása szerint, valamint igényeik időről-időre bekövetkező módosulásával változnak. Az állandó fluktuáláshoz természetesen semmilyen rendszer nem képes hiven igazodni, s ezért a beálló változásokat bizonyos időszakokhoz kell kötni, tehát bizonyos állandóságot mégis biztosítani kell.

A témafigyelés szervezetének kiépítése és rendszere

A gyakorlatbavétel során jelentkező ezek a sajátos követelmények a témafigyelés rendszerének bevezetésében különlegesen körültekintő szervezési munkát igényelnek. Az OMK műszaki tájékoztató osztálya ezt a szervezési munkát a rendszer bevezetését megelőzően, 1954 decemberétől 1955 áprilisáig az alantiak szerint végezte el.

1./ Elsősorban meg kellett határozni a témamegjelölés szempontjait. Bár a témát a megrendelő állapítja meg, annak kijelölése mégsem lehet ment bizonyos megkötöttségektől. Elsősorban ui. a témák meghatározása nem lehet tágkörű. Ennek alapján ui. valamely résztárgykörre vonatkozóan az irodalomban bőven megjelenő közlemények mindegyike figyelés és h iradás alá esnek, amire az OMK költségvetési okokból /a referált mintegy 1100 külföldi folyóiratban havonta megjelenő mintegy 20 000 cikkből csak 4 - 5000-ről adhat dokumentációs közlést/ nem tud vállalkozni. Ezért a témafigyelés megrendelői részére azt a megkötöttséget állapította meg, hogy a kijelölendő témáknak az OMK 1953-ban kiadott Műszaki Figyelőszolgálati Tájékoztató-jában megjelölt mintegy 800 tárgykörnél szűkebben megvontnak kell lenniök. Nem lehet pl. témaként kijelölni a 620.19 jelzetű tárgykört /"Korrózió, felületvédelem, anyagok védelme"/, hanem ennek csak valamely szűkebben megvont részletét. Így vállalta el a témafigyelőszolgálat a "Hajófenék korrózió elleni védelme" c. témát, s erre igen szép anyagot tudott felszínre hozni.

Másodsorban viszont az igen szűken megvont téma sem lehet alkalmas a témafigyelésre, egyrészt, mert általában csak valamely szélesebb tárgykörű cikkben nyerhet feldolgozást, s abból azt esetileg kideríteni igen körülményes feladat, másrészt, mert az ilyen részlettéma az irodalomban esetleg évekig fel sem bukkan. Az 1955 januári megrendelések során

a témafigyelő több ilyen igen szűkreszabott témát elutasított, illetve a megrendelőtől tágitását kérte, mégis szép számmal maradtak olyan témák /különösen a híradástechnikai tárgykörben/, amelyekre a fenti okokból egyáltalában nem futott be dokumentációs anyag. Az 1956. évre szóló témarendelések véglegesítése során ezért erre a körülményre fokozottabb figyelmet kell majd fordítani.

2./ Az egyes témák figyelésében időről-időre beállló szükségszerű változásokra figyelemmel, meg kellett továbbá állapítani a figyelés időszakát. Ezt - tekintettel az ilyen ciklusonként elvégzendő jelentékeny szervezési munkára, valamint arra, hogy a témák körében a figyelés érdekében bizonyos állandóság legyen biztosítható - az OMK a naptári évben határozta meg. Ez annyit jelent, hogy a témafigyelés megrendelőinek évenként kell megadniok, illetve megújítaniok az egyes témákra irányuló megrendeléseket, s azokat az OMK a vonatkozó év folyamán figyelteti. Minthogy a témáknak figyelésre kiadása nem csekély előkészületet és adminisztrációs munkát igényel, a következő évre vonatkozó igényeket nem ennek az évnek az elején, hanem az előző év utolsó negyedéig kell megadni.

3./ A szervezés terén a legsúlyosabb feladatot a megrendelt és elvállalt témák figyelésre kiadása jelenti. A megoldásra nézve többféle lehetőség között kellett választani.

a./ A szervezési szempontból legegyszerűbb módszer az lett volna, hogy a témákat kutatóintézeti profilok szerint csoportokba soroljuk /tehát pl. a kohászati témákat a vasipari és a fémipari kutató intézetek, a textilipari témákat a Textilipari Kutató Intézet referáló brigádja részére kiadandó jegyzékekbe vesszük fel stb./, s a vonatkozó brigádok munkatársai a témákat a hozzájuk járó lapokban figyelik. Ez a megoldás, amennyire egyszerű, annyira hiányos, mert ez csak a főprofil szaklapjainak anyagát ragadhatja meg, s közülük is csak azokat, amelyeket az illetékes kutatóintézeti brigád referál. Az így feltárható anyag pedig a teljes folyóiratirodalmi anyagnak bár jelentős, de mégis csak egy része. S.C. BRADFORD, a londoni Science Museum néhai igazgatója vizsgálatokat végzett éppen a speciális tárgykörök előfordulására, és megállapította, hogy a gyakorlatban 50%-ra is terjedhet az az anyag, amely a szakmai profilt képviselő szaklapokon kívüli, más szakanyagot feldolgozó vagy vegyes profilu folyóiratokban közlésre kerül. A megrendelt témák figyeltetésének ilyen rendszerű megoldása tehát igen fogyatékos eredményt biztosítana, s jelentős

maradna az olyan szakirodalmi anyag, amely az ilyen rendszerben a figyelésen kívül maradna.

b./ Az a./ alatt tárgyalt megoldás hiányait teljesen kiküszöbölné a szervezésileg igen könnyen megvalósítható az a rendszer, amely szerint a megrendelt összes témát valamennyi referáló jegyzékben kézhez venné. Ez a rendszer elvben kétségtelenül alkalmas lehet valamennyi téma megfigyelésére valamennyi folyóiratban, a gyakorlatban azonban talán még kevesebb eredményt hozna, mint az a./ alatti megoldás, mert sok száz témát tartalmazó jegyzékbe foglalt anyagnak a figyelési munka szempontjából való tudatosítása olyan feladat elé állítaná a 300-350 referáló munkatársat, amelyet azok legnagyobb része gyakorlatilag nem tudna lelkiismeretesen elvállalni. Az ilyen megoldás ellenkezőleg, elkedvetlenítőleg hatna a témafigyelésben résztvevők széles körére, s az egész témafigyelés fiaskóját vonhatná maga után. Emellett ellene szólna az ilyen megoldásnak a papirtakarékosság követelménye, mert eszerint egy egész kis füzetet kellene rendelkezésre bocsátani mindazoknak is, akik abból csak néhány témában lehetnek érdekeltek.

c./ Mindezek miatt a témák figyelésre kiadásában az előbbi kettőtől eltérő rendszert kellett alkalmazni. A rendszernek az elmondottakhoz képest biztosítania kell, hogy az egyes témák figyelését a szakmai főprofilt képviselő folyóiratokon kívüli folyóiratokban is lehetővé tegye, de ne terhelje meg az egyes referálókat a számukra érdektelen témák áttekintésével is. Ezt a rendszert az OMK műszaki tájékoztató osztálya a következők szerint képezte ki.

A./ A referálók közreműködésével megállapította valamennyi referáló folyóirat részletes szakmai profilját. Ebből a célból általában a Műszaki Lapszemlék tartalommutatója szerinti, de bizonyos vonatkozásokban azt élesebb tárgykörökre bontó beosztásban, 189 tárgykörre tagoltan minden folyóiraatra vonatkozólag külön-külön kiküldötte a referálóknak a műszaki tudományok, illetve szakmák profilbeosztását. Ezeken a folyóirat címeivel megjelölt jegyzékeken a referálók többéves gyakorlatuk alapján aláhúzták mindazokat a tárgyköröket, amelyekbe vágó folyóiratcikkek a vonatkozó folyóiratban az elmúlt évek gyakorlata szerint, közlésre szoktak kerülni. A jegyzékeket a referálók kitöltve az OMK Műszaki Tájékoztató Osztályára visszajuttatták, s itt azokat az illetékes szerkesztők saját szerkesztési tapasztalatuk szerint ellenőrizték, adott esetben újabb profilmegjelöléssel kiegészítették.

B./ A megrendelt témákat a Műszaki Tájékoztató Osztály munkatársai a tárgykörbeosztás megfelelő tárgykörébe

vagy tárgyköreibe besorolták. Pl. az "Ultrahangos anyagvizsgálat a vas- és fémiparban" c. téma az "Általános kohászat" és a "Gépszerkesztés, tervezés" c. tárgykörbe; a "Turbokompresszorok" c. téma a "Hőerő és folyadéknyomásos gépek", "Erőművek kalórikus berendezései", "Bányagépek, -gépesítés" c. tárgykörökbe nyert besorolást stb. Az egyes tárgykörökbe besorolt témák a tárgykör megjelölésével a szükségletnek megfelelően 50-400 példányban rotaprint-eljárással sokszorosítottak.

C./ Az egyes folyóiratok referálói részére az OMK Műszaki Tájékoztató Osztálya folyóiratonként témagyűjtőlapokra a sokszorosított tárgykörök közül felragasztás útján ki-
gyűjtötte mindazokat, amelyek a folyóirat aláhúzásokkal
megjelölt profilkérdőíve szerint a vonatkozó folyóirat pro-
filjába esnek. Így adott esetben a szűk profilu folyóiratok referálói olyan témagyűjtőlapokat kaptak, amelyek csak 1-2 tárgykört tartalmaztak néhány témával, a szélesebb profilu folyóiratok referálói átlagban 10-20 tárgykört tartalmazó gyűjtőlapot vettek kézhez, s csak az erősen vegyes profilu folyóiratok részére készültek olyan témagyűjtőlapok, amelyek 40-50, vagy esetleg maximum 80 tárgykört tartalmaztak /de egyetlenegy sem volt olyan, amelynek a teljes anyagot kellett felölelnie/.

Ez a módszer így egyrészt eleget tudott tenni annak a követelménynek, hogy a megrendelt témákat ne csak a szakmai főprofilú képviselő szaklapok referálói kapják meg, hanem minden olyan folyóirat referálója is, amelyben a tárgykört érintő tanulmányok meg szoktak jelenni, másrészt viszont nem terhelte minden referálót minden témával, s így nem állította a referáló munkatársakat elkedvetlenítő feladatok elé. Ugyanakkor természetesen ez a módszer jelentette és jelenti a szervezés számára a legnagyobb feladatot, amely minden figyeltetési ciklus /minden éves megrendelt anyag/ beindítására az OMK Műszaki Tájékoztató Osztályának 3-4 dolgozójától 4-6 heti alapos munkát igényel. Ezt a munkát azonban évről-évre el kell végezni, mert enélkül a témák figyeltetése terén csak részleges vagy esetleges eredményekre, de nem átfogó, körültekintő megoldásra lehetne számítani.

A témafigyelő szervezet működése

4./ A folyóiratonként kiküldött témagyűjtőlapok alapján a figyelés munkáját az egyes témákra elsősorban a referáló külső munkatársaknak kell ellátniuk. E téren jelentke-

ző teendőiket a "Tudnivalók az 1955. évi referálásról" c. külön kiadványban ismertettük. Ezeknek lényege, hogy a kiküldött témagyűjtőlapot /ill. több folyóirat referálása esetén lapokat/ gondosan át kell tanulmányozni, a témákat a figyelés végett emlékezetbe kell vésni, s ha a folyóiratot referálásra kézhezveszik, az abban közölt tanulmányok, cikkek címét és anyagát elsősorban abból a szempontból kell átnézni és referálásra kiválogatni, hogy érintik-e a figyelt témák valamelyikét. Ha a cikk egyes témát vagy témákat tárgyal, a referátum vagy címfordítás úrlapjának megfelelő helyén Tf jelzés után a téma címét /a tárgyszót/ fel kell tüntetni, és a referátumot /illetve címfordítást/ másolattal kell benyújtani. Ha a téma valamely átfogóbb tanulmánynak csak egy részében /fejezetében/ szerepel, a téma mellett szűkebb előfordulási helyét is /azokat az oldalakat, amelyek a témát tárgyalják/ fel kell tüntetni, hogy a megrendelő tájékozva legyen, mekkora terjedelmű közleményi anyaggal számolhat a témára vonatkozólag. A tárgyszó feljegyzésének a referátumon, ill. másolatán az a jelentősége, hogy akármilyen szakjelzetet is kap így a referátum a decimálás során, a tárgyszó alapján biztosan a megrendelőhöz kerüljön. A másolat benyújtása pedig azt a célt szolgálja, hogy a központi feldolgozásban a témafigyelés lebonyolítása az eredeti példány útjától függetlenül ezzel menjen végbe, s ezzel az un. átfutási idő lényegesen megrövidíthető legyen. Ezenfelül a másolat alapján kerül a téma irodalmi felderítésének és behozatalának külön díjazása /db-onként 2.- Ft/ elszámolásra.

5./ A téma kimunkálása a referálás során elsősorban a referáló feladata. De ahol a referálandó anyag teljes kijelölését a brigádvezető végzi, ott a témára nézve is ő alkalmazza a Tf megjelölést. Egyébként pedig a referátumokon feltüntetett tárgyszó helyességét és helytállóságát a brigádvezető ellenőrzi, továbbá ha a szakmai lektorálás folyamán úgy látja, hogy a referáló valamely tárgyszó feltüntetését elmulasztotta, ezt első fokon ő pótolja. Ilyen esetben, valamint ha a kijelölést teljes egészében a brigádvezető végezte, a témafigyelés külön díjazása őt illeti.

6./ A témafigyelés lényege természetesen a témáknak magukban a folyóiratokban való figyelése, s azok anyagából való feltárása. Az OMK által ellátott rendszeres dokumentációs munka során azonban a témafigyelés mellett havonta mintegy 4 - 5000 referátum /illetve részben címfordítás/ készül. Ez a témától függetlenül feltárt anyag is jelentős bázisa lehet a témafigyelésnek. Természetesen a referálók részéről tökéletesen megvalósított témafigyelés esetében

ennek az anyagnak témákban már teljesen "leartatott"-nak kellene lennie, mert a referálás, illetve a szakmai lektorálás során tökéletes működés esetén nem kerülhetné el egyetlen megadott téma sem a figyelmet. Minthogy azonban tökéletesen működő szervezettel seholsem lehet számolni, biztosítani kellett az OMK-ba havonta beérkező teljes referátum-, ill. cimfordítási anyag központi figyeltetését is. Erre a célra az OMK Műszaki Tájékoztató Osztálya három központi szerv munkáját kívánta igénybevenni: a szakozó csoportét, a szerkesztőségét és a figyelőszolgálati csoportban külön a témafigyelés ügyének irányítására beállított diszpécserét. Közülük az első a kísérleti év során nem tűnt ki e téren való közreműködésével, úgyhogy a belső feltárás és ellenőrzés munkája elsősorban a két utóbbira hárult. A szerkesztőség munkatársai az általuk szerkesztett Műszaki Lapszemlék tárgykörébe tartozó összes téma alapján, a diszpécser pedig valamennyi téma ismeretében figyeli a havonta /hetes bontásban/ beérkező teljes referátum-, illetve cimanyagot. A kísérleti év során a beérkezett teljes anyagból a témák feltárása terén különösen a szerkesztőség tagjai végeztek jó munkát, de a témafigyelés szervezetének egyre javuló beindulását bizonyítja, hogy az általuk feltárt témák köre általában egyre inkább összeszűkül, mert a beérkező anyag egyre nagyobb mértékben mutatja a témáknak már a referálói és brigádvezetői szinten megtörtént feltárását.

7./ A referálás, a szakmai lektorálás, illetve a szerkesztés terén a referátumokon /cimfordításokon/ feltüntetett tárgyszók /témák/ alapján az anyag az OMK belső szervezetében biztosított leggyorsabb átfutási idővel a témafigyelő diszpécseréhez kerül. Nevezett az anyagot a címnek és a tartalomnak a feltüntetett témával való egybevetésével újólág ellenőrzi és az anyagot témák szerint rendezi. Az így nem mechanikusan, hanem tartalmi vizsgálat alapján kiszűrt anyagot témák szerint egyesítetten havonta /bővebb anyag esetében kéthetenként/ A/5 méretű figyelőlapokra gépelteti /amely feltünteti a téma rövid megjelölését: a tárgyszót és a decimális jelzést is/, és a megrendelőhöz kiküldi. A kiküldött anyagról a figyelőszolgálati csoportban témák szerint rendezve másolati támpéldány marad.

A témafigyelés első eredményei

Néhány adatot még a témafigyelés eredményeiről a kísérleti bevezetés eddig végzett munkájában. 1955-re 75 tanulmányozást nehézipari nagyvállalat 342 témára adott 440 rendelést /néhány téma több rendelő részéről azonos volt./

A témafigyelés folyamánaképpen 1955 áprilistól októberig, tehát 6 hónap alatt, a megrendelők az egyes témákra összesen 5170 referátumot, illetve címfordítást kaptak. Ez az anyag 902 témafigyelőlapra került a 6 hónap során kiküldésre, ami annyit jelent, hogy havonta mintegy 150 témára sikerült szakirodalmi anyagot /átlag havi 850 adattal/ felkutatni. Ez kezdetnek figyelemreméltó eredménynek tekinthető. A 6 hónap folyamán mindössze 1 részlettémával szereplő egyetlen megrendelő volt, akinek részére nem sikerült szakirodalmi anyagot találni. Az erősen differenciáltan megvont témák közül mindenesetre akadt 85 olyan, amelyre szakirodalmi anyag nem akadt.

A témafigyelés e mennyiségi adatai mellett külön kell szólni a minőségi eredményekről. Ezek közé tartozik első sorban az, hogy a feltárt anyag nem elhanyagolható hányada témafigyelés hiányában, azaz más módszerű dokumentálással soha nem került volna felszínre. Csak jellemző példaként említünk egyet-kettőt. Az un. Moll-ives biztosításra/ amely pedig országos bányafejlesztési tervfeladat/ az elmúlt 5 év alatt a dokumentálás során nem érkezett be egyetlen olyan közlemény sem, amely címében vagy tartalmában erre utalt volna. Most - témaként figyeltetve - részben kiállítás beszámolókból, részben hosszabb tanulmányok egyes fejezeteiből, részben a rövid, féloldal körüli terjedelmű közleményekből referálók szinte havonta produkáltak 1-2 felhasználható szakirodalmi adatot. A lyukkártyás gépi adatfeldolgozásról a múltban szintén alig volt dokumentációs anyagunk. Figyeltetésével már a 2. hónapban sikerült olyan érdemleges és értékes anyagot feltárni, amiért a megrendelő országos központi szerv írásban fejezte ki köszönetét.

Természetesen nem minden figyelésünk jár ezidőszerint még hasonló eredményekkel. Ezeket az alakítja első sorban, hogy milyen intenzitással vesznek részt az egyes referáló brigádok munkatársai a témafigyelés anyagfeltáró munkálataiban. Nem véletlen, hogy a Moll-ives biztosításnak irodalmilag önállóan általában fel nem dolgozott témájára mégis sikerült szakirodalmi anyagot találni. Oka és magyarázata: a Szénbányászati Minisztérium és a Bányászati Kutató Intézet referáló brigádjai már néhány hónap alatt olyan hiveivé lettek a témafigyelés kutatómunkájának, hogy figyelmüket és állandó szellemi készenlétüket a figyelt témákban ilyen megérdemelt siker koronázza.

A témafigyelés további kiépítésében ezért első sorban referáló munkatársaink e munkában való részvételének foko-

zására kell törekedni. Bizunk benne, hogy a feladat és jelentőségének állandó napirenden tartásával, közvetlen kapcsolatok, valamint e sorokhoz hasonló írásos tájékoztatások útján referálóink a legszélesebb körben egyre tevékenyebb munkatársaivá válnak a témafigyelés rendszeres kutatómunkájának. Azt ezek után már aligha kell hangsúlyozni, hogy referáló tevékenységük során az üzemi és kutatási feladatok megoldását a szakirodalom feltárásával támogató ezzel a munkájukkal teszik a legnagyobb szolgálatot a magyar iparfejlesztés ügyének.

Polzovics Iván

X - X - X

HOGYAN KÉSZITSÜNK KIÁLLÍTÁSOKAT?

A szocialista könyvtár feladata nem kizárólag a könyvek gyűjtése, rendszerezése, hanem a könyv propagandája is; a tömegek bevonása az olvasómozgalomba. A könyvtári propagandának számos ága és lehetősége van. Ez alkalommal egy speciális propagandaeszközzel ismertetjük meg olvasóinkat: a kiállításokkal.

A kiállítás témaválasztása.

A műszaki tömegpropaganda egyik leghatásosabb eszköze a kiállítás; a szemléltető agitáció. A könyv maga általában nem elegendő ahhoz, hogy megfelelő "kiállítási tárgy" legyen, először témát kell választani és e köré csoportosítani a könyveket.

A kiállítás témája igen sokféle lehet. Lehet kultur-történeti, technikátörténeti, alkalmi: egy-egy évforduló kapcsán rendezett az üzem egy-egy fontos termelési kérdését tárgyaló téma-kiállítás, újításokat bemutató-, új munkamódszereket ismertető kiállítás, stb.